

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A magyarkapusi XVIII. századbéli cinteremajtó és népi mestere. A kalotaszegi Magyarkapus református műemlék-templomának cinteremajtója a XVIII. századból fennmaradt népi faépítkezés igen szép emléke. Az itteni református templom, a meglévő épületrészekből következtethetően, a XVIII. század második felében épült, abban az átmeneti ízlésben, amikor nálunk a félköríves építési stílus lassan a csücsívesbe ment át. Ezen a templomon kezdenek nagyobb javítási munkálatokat 1742-ben. Tönkrement berendezését, karzatait, kazettás mennyezetet készítették el és valószínűleg az öreg Umlinggal festették. Ennek az elnyúlt munkálatnak befejezése lehetett a templomkerítés ajtaja, BEKE ISTVÁN örökszép alkotása.

Készítője, az ajtó szemöldökfáján olvashatóan, az a BEKE ISTVÁN, akiben a kétszáz év előtti falusi faragómesterek egyik legügyesebbkezü képviselőjét ismerjük fel. Családi körülményeiről csak annyit tudunk, amennyit róla az 1727-i és húsz évvel későbbi, 1747. évi gyalui urbarium,¹ néhány szóban felejegyez. Az előbbi adat Beke Márton zsellér 9 éves fiát, Istókot említi. Ez a Beke Istók azonos a húsz évvel később szereplő Beke Istvánnal, aki már a jobbágy-gazdaemberek között szerepel feleségével és szolgálójával, s neve után a jegyzetben ezt a bejegyzést olvashatjuk: „Ez faragó.“ Úgy látszik állandóan művészetig fejlesztett ősmesterségét folytatta, s a gyalui várnál is ilyen módon szolgálhatott földesurának. Ha az 1727-ben írt Beke Istókot azonosnak vesszük a mi Beke Istvánunkkal, amit nyugodt lelkiismerettel

¹ Jakó Zsigmond, A gyalui vártartomány urbariumai. Kvár, 1944. 292. IV. mell. — L. még Szabó T. Attila, Kalotaszegi mester- és foglalkozásnevek a XVII—XIX. századból: Ethn. LI (1940), 193.

megtehetünk, akkor születési évül 1718-at kell elfogadnunk s ez alapon a cinteremajtó készítésekor — 1755-ben — BEKE javakorában lévő, 37 éves ember volt.

Meg kell említenünk továbbá, hogy 1751-ben ugyancsak ő készítette az akkor öntetett és ma is meglévő harangtengely faréseit, amelyen neve is olvasható: „1751. BEKE ISTVÁN.“ Ekkor a 33 éves faragó-művész az ekklézsia egyházfia is; minek bizonyossága az említett harang köriratán örökített meg. A harang körirata ez: N. KAPUSI EKLESIA TSINALTATA ANNO 1751: D. MAJI PAP PAN; TZEL ISTVÁN C. M. JANJ E; BEKE ISTVÁN IDEJEKBN; ISTEN DITSOSEGERE.

Az ajtó zömök félfáival, zsindelyes védőfedelével, az 1845-ben épített torony alatti keleti templomajtóval szemben igen izléseesen illeszkedik be a cinteremkerítés kőfalába. Az ajtónyílás magassága mindössze 154, szélessége — ajtófelekkel együtt — 164 cm. Ajtófelek magassága — a talptól számítva — 187 cm. Fedele 2 m alapélhosszúságú és 110 cm magas gúla, amely a kapucska faragványainak megmaradásában kétszáz év óta jó védelmet nyújt.

Az ajtófelek oszlopainak és az ezeket fenn összekötő szemöldökfának faragott díszei azok, amelyek Beke István népi faragó művészetére felhívják figyelmünket és arra készítetnek, hogy a késői utódok hálájával írjuk fel nevét azok közé, akik a népi díszítő formának remek alkotásait hagyták ránk örökül. A két ajtófél jó egynegyed magasságából indulnak mindkét oldalon a szőlővesszőt, dús gerezdekkel megrakott ágakat és tulipántban végződő kacsákat ábrázoló díszek. Honnan vette a szőlőt ábrázoló díszítést mesterünk, nem tudjuk. Talán akkor Kapuson is termett még a szőlő, aminek ma már csak emléke él a Pusztaszőlő helynevünkben,² utoljára pedig egy 1679. évi urbarium³ tesz említést a bordézmáról, aminek egyharmada a prédikátoré volt. A szemöldökfa felső részén, egész hosszúságában a kolozsvári farkasutcai templom gótikus padjainak díszekre emlékeztető, egymásbafonódó díszítő motívum fut végig, s ez alatt van a szemöldökfa felirata: BEKE ISTVÁN TSINALTA. ANNO 1755. 2. Dbr.

Szakember dolga annak a megállapítása, mit tanult Beke István a régi formák csöből, a renaissance, esetleg a török díszítő elemekből. Az bizonyos, hogy a fa természetét nagyszerűen ismerte, tudott a vésővel bánni, tudta, hogyan kell a tölgyfából a szőlőgerezd formáját stílusosan kihozni, s nem esett az anyagszerűtlenség hibájába. Művészeti vitt mestersége mindenképpen érdemes az emlegetésre és számontartásra.

Megjegyzem még, hogy az ajtó belső oldalán ma is látszik a hatalmas fazár nyoma. Ezt 1813-ban kilincsnélküli vaszárral cserélték ki; ez ma is használatban van.

ADY LÁSZLÓ

Az üver tájszó mai gyergyói jelentései. A magyar nyelvterület északnyugati részén már 1261-ben feltűnő,¹ napjainkban azonban csak a Székelyföldön ismert *üver* köznevünk jelentését a régebbi népnyelvi gyűjtők csupán helynevekből következtették ki, s ezért egymástól eltérő téves eredményekre jutottak. SZABÓ T. ATTILA MNy, XXXVIII (1942), 367—8 egy Gyergyóditróban

² L. tölem: Magyarkapus helynevei: EM. 1941. 95. és kny. ETF. 124. sz. 18. — Szabó T. Attila, Kalotaszeg helynevei. Kvár, 1942. 164 kk.

³ Jakó, i. m. 212. — L. még Szabó T. A., EM. 1940. 24 és kny. ETF. 114. sz. 26.

¹ Karácsonyi János, A székelyek eredete és Erdélybe való települése (Ért. a tört. tud. köréből 20. köt. 3. sz.). Bp., 1905. 49. — Uő. MNy: IV (1908), 352—3.